

ДЕМОКРАЦИЯ от 08.01.2001 г.**ПРЕДСМЪРТНО ЗАВЕЩАНИЕ****Иван Михайлов - Радко: Аз съм българин от Македония**

През септември 1989 журналистът от Скопие Борис Вишински поиска да направи интервю с водача на македонското освободително движение Иван Михайлов. Желанието му за едно такова интервю бе изказано пред среди на Радио Ватикан, които влязоха във връзка с журналиста при същото радио Антон Попов, който бе и дългогодишен главен редактор на в. „Македонска трибуна“, излизащ в Съединените американски щати, както и един измежду най-доверените хора на Иван (Ванчо) Михайлов в чужбина. Радко, както ние наричахме Иван Михайлов, предчувствайки скорошния край на така наречената

Югославия, се съгласи за такова интервю, но пожела да бъде отговорено писмено на въпросите. Така и стана. Журналистът Борис Вишински предаде писмените въпроси и Антон Попов ги препредаде на Иван Михайлов.

Оттогава изминаха цели единадесет години. Мозаична Югославия рухна. Сега „републиката“ Македония е държава. Това интервю смятаме, че ще се прочете от народа свободно.

Колкото за журналиста Борис Вишински – не може да не му се признае неговият усет. Благодарение на него ще се запази в нашата история и последното предсмъртно завещание – политическо (ако може така да го наречем), за бъдещето на Вардарска Македония. Също така и едно признание от страна на македонската – вардарска интелигенция, че само той, Иван Михайлов, бе водачът, чиито слова са и ще бъдат най-меродавни за бъдещето на нашата изстрадала Македония.

Поклон пред светлата му памет!

Рим, 19 декември 2000, Вида Боева ПОПОВА

- Господин Михайлов, вие сте роден в края на XIX век. Вие сте съвременник на хората, които създадоха организираното националноосвободително движение в Македония. Сега навършвате 93 години. Според това сте живата история на Македония. През това столетие Македония премина през много преめждия. По турско време тя беше цялостна, после разкъсана и, кажи-речи, избърсана от историята. Чак през Втората световна война отново стъпва на историческата сцена. Но голготата на Македония продължава. Вие като лидер на македонското движение имахте историческия шанс да прогласите независима Македония като македонска държава, равноправна с всички останали държави на Балканите. Защо не го направихте?

– По този въпрос накратко може да се каже следното:

а) Освобождението от ярема на Югославия, който е бил налаган като един сорт от режимите на крал Александър Карагеоргиевич, е било дочакано с голям възторг от нашето население в Македония; или още по-точно казано от оная значителна част между него, която не само се чувстваше – както винаги дотогава – като българи, но никога не е отбягвала от увеличението на България до Охрид, до Хрупища под Костур и до брега на Бяло море при Кавала.

Тя именно българи са излезнали на най-първа линия при дочакването на българската войска в Македония, когато пропадна Югославия. В този момент и седмици след това радостта на тоя широк кръг патриоти с нищо не е намалявала.

б) Два-три дни подир този ден на освобождение или даже само десетина часа след него би било вече малко баято (загубило вкус) едно провикване пред народната тълпа в Скопие и другаде със съдържание „Да живее автономна Македония“. Затова и никой наш човек не биде насърчен да държи такава реч. Иначе би могло и между най-върли патриоти българи там да се стигне до побоища.

в) С най-интимна искреност трябва да се каже, че в онова време имаше наши хора, които интимно бяха колебливи във вярата си, че положението, което настъпва в Македония тогава, ще бъде трайно.

Иван Михайлов бе един измежду онези (сигурно повечето на брой мълчаливи), които още от началото вярваха, че войната ще почне с надежди за българите. Но тая война, от която те очакваха крайни решения, ще бъде война загубена.

г) Защото войната ще бъде загубена за Германия и свързаните по един или друг начин народи с нея, в началото бе направен опит до воюващите в полза на независима Македония. Понеже бе още началото, вероятно затуй не получихме никакъв насърчителен отговор.

д) Когато войната вървеше към привършване, същите фактори изрично насърчаваха Иван Михайлов публично да обяви независима Македония. Но това бе така късно, че аз нарочно отидох в Скопие със съпругата си; и оттам съобщих на немците, че предложението им не мога да приема, защото е твърде късно. И добавих при отказа си, че не желая да поемам върху себе си отговорности за пакост, която може да докарам с мои постъпки пред собствения ми народ. Самите немци в книга („Дигехайме фронт“ от Валтер Хаген) писаха, че колкото и да им е неудобен този отговор, те считат, че Михайлов правилно изпълнява дълга си към своя народ.

е) След разделянето на Македония (1912) между съседните държави македонският въпрос в никой случай не е бил заспал и не бе забравен нито от съседите на Македония, нито от великите държави.

За поддържането му открит е служел наш печат на български и чужди езици. Но успоредно с това световната преса постоянно се е занимавала с ефектите от атентати на поробените македонски българи. Борбата продължаваше със своите герои и водачи и името на поробена Македония бе постоянно в колоните на чуждия печат.

- Има събития, които са свързани с вашата личност. Те и днес са обвити с тайнственост и за тях се спори по различни начини. Можете ли вие да поясните следните въпроси:

а) Защо се дойде до убийството на Тодор Александров?

б) Как застанахте начело на ЦК на ВМРО?

в) Защо се стигна толкова късно до вашето присъствие в Скопие през септември 1944?

– Едно е абсолютно сигурно: ако не съществуваше безхарактерният негов колега (генерал Протогеров) нямаше да успеят никои от ония, на които се харесваше да не съществува Тодор Александров.

В книга III на моите спомени е поместена цяла глава относно убийството на Тодор Александров. Там са споменати редица неща, между които е специално изтъкната непрестанната завист на Александър Протогеров спрямо Тодор Александров.

Още докато бях студент първа година, поддържах връзки и завързвах познанства с множество наши четници (между тях и войводи), които имаха нелегални връзки с народа ни в поробена Македония. Имах добри връзки с нашите студенти националисти от Македония. Имах познанства сред млади хора в младежките македонски организации в България. Поддържах връзки с пунктовете на ВМРО, гранични с Македония, където често ставаха мои познанства с хора, които вършат едни или други поръчения към поробения край. Така или иначе години преди да влезна в ЦК на ВМРО, много наши четници и особено войводи предварително са изказвали на мои лични приятели убеждение, че моята работа и начин на отношение ги е правила да желаят едно мое все по-голямо приближаване до делото от всякакъв характер на ВМРО. Така се е стигало почти до общи симпатии на деловите и боеви легални и нелегални, множество патриоти да ме посочват като подходящ човек за делото на ВМРО още докато бях студент.

– Историците не само от балканските земи, но и по-широко до днес спорят около това кой стои зад убийството на крал Александър Карагеоргиевич. Едни пишат, че това е дело на ВМРО, други, че е дело на Хитлерова Германия, трети загатват, че тук са намесени пръстите на Съветския съюз. Неотдавна прочетохме в белградското шовинистично списание „Дуга“ (2 септември 1989), че зад това убийство стои Димитър Влахов. Вие досега нямате казано, речи го нищо, а дали можете да дадете някое обяснение за това събитие?

– „Извършеното от него (Владо Черноземски) в Марсилия не може да се нарече убийство. Това е така ясно за всеки, който що-годе познава режима на крал Александър и плановите на Бялград. Всъщност значи убиецът бе Александър и белградската политика. А Владо се яви само като изпълнител на наказанието, което чрез хиляди клетви, потоци сълзи и кръв бяха произнесли срещу него цели народи – като македонските българи, хърватите, албанците, както и други милиони недоволни граждани и селяни сред другите народности в тая държава; между тях и доста сърби.“ Горните думи са писани в книга IV от моите спомени в главата „Събитието в Марсилия“.

Целият народ в нашата родина, а поне голямото му мнозинство и в други народи в Югославия тържествуваха при известието, че е наказан сръбският крал. Знаем, че собствената ми майка, живуща тогава по необходимост в Сърбия със семейството си, два пъти е молила по-малкия ми брат да я води в Бялград, за да види в музея револвера, с който е убит кралят. „Да му цъфти ръката!“ – е казвала, виждайки тоя револвер. Благословията се е отнасяла очевидно за онзи, който наказва антинародния тиранин крал Александър; но е замествала – логически е ясно – благословиите и на безброй вдовици и сираци, жертви на режима.

Зад убийството на краля стоят неговите безбройни престъпления на кралската власт.

Убеждението на оня, който прекъсна дните на Александър Карагеоргиевич в Марсилия, и настроението му – разбираемо е – са убеждение и настроение на цялата ВМРО. Впрочем нашият народ правилно е отговорил чрез песни откъде е дошло наказанието на престъпния коронован глава в Белград.

На мене не е известно, че в наказанието на Ал. Карагеоргиевич били замесени пръстите на Хитлерова Германия и на Съветския съюз.

Нищо друго, чини ми се, не би будило толкова отвращение, колкото едно приписване на този подвиг на Димитър Влахов. Всички усилия в която и да е посока на Димитър Влахов са носили само полза за сръбския крал. А тяхната така наречена „ВМРО-обединена“ е една долнопробна измислица на Георги Димитров. Сам Георги Димитров е казвал, че тия две думи „ВМРО-обединена“ е лична негова измислица. Това е писано и в едно печатно издание на приятели на Георги Димитров от Америка, че ВМРО-обединена е негова измислица.

– Македонският поет Кочо Рацин (1908-1943) в една своя реч за прослава на Илинден, в 1940, говори, че той иска Македония да стане Швейцария на Балканите. А и вие също така застъпвате тази идея. Дали това е случайно съвпадение, или това е бил девизът на македонското освободително движение? Какво подразбирате под това?

– Искрено се радвам, че Кочо Рацин е обичал швейцарската политическа уредба. Не съм го познавал лично. Но драго ми е, че и той е идвал – като пример за Македония – преди всичко до убеждението, че Македония ще трябва да стане Швейцария на Балканите.

Що се отнася лично до мене, аз много време преди годината 1940 съм мечтал за швейцарската политическа уредба и не помня – дали предимно в речи пред наши хора, или пък някога в статия да съм вмъкнал тази идея и съм пожелавал Македония така да се уреди. Не съм чел някой български общественик да се е спирал някога върху същата идея.

Като девиз на македонското освободително движение не се е явявала швейцарската формула за копиране. Девизът на македонското освободително движение е бил свободна и независима Македония.

Какво разбирам под думите „Швейцария на Балканите“, питате. Чини ми се, че на този въпрос малко даже по-обширно съм отговорил в книгата ми „Македония – Швейцария на Балканите“. Тая книга я нахвърлих веднага след Втората световна война като бежанец в едно алпийско село. Но на въпроса тук отговарям съвсем накратко: разбирам онова, което всеки народ – по мое убеждение – най-много желае. В Швейцария напълно граждански и законно признаха даже най-малката народност, която досега по брой на хората си едва ли е много надхвърлила цифрата 50 хиляди души. Но естествено там се ползва с всички права и е зачитана от всички закони в държавата.

– Днес се поставя въпросът жив ли е Ванчо Михайлов? Мнозина млади македонци казват, че Ванчо Михайлов е най-големият македонец. Те не се съгласяват с твърдението, че Ванчо Михайлов е българин и че е най-последователният защитник на българщината в Македония. Без да коментирам това, дайте вие вашето пояснение.

– Иван Михайлов по дейност е жив и винаги активен. Пише много често с псевдоними или без име както в страниците на „Македонска трибуна“ – печатен орган на Македонските патриотически организации, които защитават този идеал, така и в други вестници. Тези именно наши организации събираха и пари за отпечатване на мои спомени.

В Европа преди години издавах вестник на четири езика, посветен почти в 90 % на македонското движение и идеалите му. Името на вестника бе „Македония“.

За известно време от Мадрид се предаваше радиочас на литературен български език и битолски диалект, посветен на Македония и нейните освободителни усилия.

Отговарям решително: аз съм българин от Македония. В същото време никога не съм пренебрегнал географското име на нашата родина Македония. С географското име „македонец“ с мене лично са се запознавали поне 200 души турци в Мала Азия, когато там бях задържан (да не продължа пътя си към Запада – по желание на Бялград и на балканските му съюзници). Всеки турчин радостно ми е казал при запознаването ни: „бенда македоняли им“ (и аз съм македонец). Виждаме, че турците отлично виждат разликата между географското име и националното име – казва, че е македонец, но преди това е казал, че е турчин. Младите или даден процент от тях във Вардарска Македония очевидно са научени от други, че Ванчо Михайлов не е българин, и

продължават да си вярват, че е само македонец (по рождение). Други пък нашенци в цялата огромна наша емиграция, особено в България, също тъй в цяла Пиринска Македония, а немалко и в другите части на нашата родина Македония отлично знаят, че Ванчо е твърд българин. Той помни отлично дядо си, който се помина през 1907 близо 80-годишен. Дядо ми отлично помнеше своя дядо, който е раждан нейде около първите две десетилетия на XVIII век. От безброй приказки на дядо ми, отнасящи се и до спомени за неговия дядо, безпогрешно съм заключавал, че приблизително до времето на отца Паисия българското име и съзнание сред нашия род е било толкова бистро, колкото е днес моето.

– През последните месеци в Македония се появиха много неясноти, много загадки. Сега възниква въпросът за Ченто, за Темпо, за Шаторов, за Колишевски, за тяхната роля и място в историческите събития. Имате ли възможност да следите тези разpravии? Дали можете да дадете вашето мнение?

– Имал съм случай да прочета по нещо по споменатите в тая точка разpravии. Шаторов от Прилеп е българин. Правилно е смятал, че българската войска не е дошла в Македония като окупатор. Що се отнася до Колишевски, видяхме го на дело, че е нещо като сърбоманин. Темпо за мене си остава човек, мислящ по сръбски относно Македония, защото и всъщност е сърбин (черногорец).

Има наистина някои, които днес желаят да минат като някаква особена категория реални борци срещу сръбската тирания. Чини ми се, че нито един от тях не е успял да посочи някому поне едно перце, което е откъснал от крилото на някоя сръбска окупаторска кокошка. Маса сведения сме изнасяли в редица години за истински злочинства на управляващите елементи в Югославия.

Чета, че се явяват бивши сръбски колонисти за господари на македонски земи. Около въпроса за някогашните сръбски колонисти трябва да се държи специален език. Навремето ВМРО проговори с тоя език.

– В цяла Югославия са много актуални разговорите с емигранти – сръбски, хърватски, словенски. Правят се интервюта с Александър Карагеоргиевич, сина на принц Павел, после с престолонаследника Александър. В няколко последователни броя загребското списание „Старт“ публикува разговора с Анте Цилига, който е проведен в Рим и други. Всичко това беше немислимо допреди известно време. При това в печата се споменава и един интересен факт. Един македонски историк открито постави въпроса: Какво щеше да стане с Македония, ако Ванчо Михайлов през 1941 беше дошъл в Македония и беше прогласил македонската държавност? Интересът към вас в Македония расте все повече и повече. Ще дойде ден, когато и вашите книги и изказвания ще бъдат привлекателни четива за сегашните и идните поколения. Какво трябва да знаят тези поколения за вас, какво бихте им препоръчали вие?

– Когато в 1941 се отвориха българските училища в Македония, никъде там не се появи бунт и не се поискаха други училища. Във възрастните хора, сред по-

старото поколение още бе свеж споменът им за учението им в отделенията на българските училища в Македония при турския режим.

Ако в 1941 се създадеше независима Македония, а населението я приемеше с радост, то би се борило, за да запази тази държавност и по-нататък. Но едно е ясно: нямаше да има възможност за измисляне и създаване на „македонска народност“ и „македонски език“. Френският социолог проф. Ги Еро правилно обясни в книгата си „Народи и езици в Европа“, че този език и тази народност са създадени да объркат понятията на хората.

Препоръчвам на младите в Македония здраво да държат, че ние сме българи от хиляда години насам. Но и да не избягват от идеята за независима Македония с признатите в нея исторически народности. Свидетели за миналото на българите в Македония са гърците, аромънците, албанците, турците, евреите. Тези народности и днес си живеят с вековните национални техни имена.

– В Македония, имам предвид Вардарския дял, интензивно се развива една култура, една литература, която е самостойна, далече и от сръбската, и от българската култура и литература. Тая култура и литература все повече се представя в света, в Европа, в Америка и на Изток. Следите ли тия процеси и какво мислите за тях? Чели ли сте някои от тези литературни произведения?

– Отдавна бях чел някои стихове на „новия език“. Друго на този език не съм чел. Лично аз признавам само български диалекти в Македония. Онова, което вие считате като специална литература и култура, според мене не е друго, освен една диалектна гранка на българската национална литература.

– Писателят Стоян Христов вече се приобщи към съвременната македонска литература. Вие познавате този човек. Какво мислите за неговото книжовно дело, увенчано със слава в американската общественост, а днес и по-широко?

– Стоян Христов беше идвал навремето при мене. Той и придружаващите го от София другари ми донесоха новината, че сърбите са убили в Щип невинните мои баща и брат. Пред тях бях заявил, че ВМРО никога няма да падне до нивото на сръбската интелигенция, която вдъхновяваше избиването на много наши братя и сестри из Македония, хора невинни. Първите му стъпки на писател ги помня. Нищо по-нататък за него и неговата литературна дейност не съм чувал.

– Дали имате, господин Михайлов, някоя поръка за Македония сега, на прага на XXI век? Какво бъдеще я очаква тази земя?

– Нямам кураж да правя предсказания. Зная, че македонският въпрос и днес стои неуреден. Но могъл би да бъде уреден, ако отговорните фактори се ръководят от правдата. Македония не трябва да попада под властта на никой съсед, а сама трябва да се уреди и ръководи по швейцарския образец; на народностите в страната трябва старателно да се зачитат особено историческите им права. Македония, а и други изстрадали народи са без никакво съмнение най-искрените поддръжници на идеята за обединена Европа.

Дано началото на XXI столетие регистрира възможно по-важни успехи в тая посока.